

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра соціології

Дипломна робота

На здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»

на тему: «Особливості реалізації реформи децентралізації в Одеській області:
соціологічний аналіз»

«Implementations features of decentralization's reform in Odessa region:
sociological analysis»

Виконала: студентка заочної форми навчання

Напряму підготовки

Соціологія

Привалова Тетяна Іванівна

Науковий керівник: доцент,

доцент Кривошея Т.І.

Рецензент: професор Онищук В.М.

Рекомендовано до захисту на

Засіданні кафедри

«__»_____2019 р.

Протокол №

Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК № __

«__»_____2019 р., протокол №

Оцінка _____/_____/_____

Голова ЕК

Одеса – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Моделі місцевого самоврядування. Європейські принципи місцевого самоврядування та концепція “доброго врядування”	10
1.2. Система місцевого самоврядування та процес децентралізації в Україні: соціально-правовий аспект	21
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	30
2.1. Можливості застосування метода фокус групового інтерв’ю для дослідження порядку реалізації закону «Про добровільне об’єднання територіальних громад» в Одеської області.	30
2.2. Аналіз результатів дослідження «Фактори, що призводять до соціальної напруги та соціальних конфліктів в громадах на півдні Одеської області в період реалізації Закону України «Про добровільне об’єднання територіальних громад».	38
ВИСНОВКИ.....	50
Список використаних джерел	54

ВСТУП

Актуальність теми. Можна довго аналізувати причини, чому так затягнувся процес побудови квітучої ринкової економіки, чому замість цього ми скотилися так низько і тільки зараз починаємо відроджувати те що вже було колись досягнуто (принаймні в економіці та соціальній сфері,). Але найголовнішими причинами, на погляд, дослідника сучасного Гани Парфьонової є три:

- перша - діагноз любої розрухи і деградації від безсмертного М.Булгакова - “розруха – в головах” і, на думку Г. Парфенової – «в душах»;
- друга – мало дієві, не згуртовані громади, які слабо поінформовані про свої права та обов’язки і тому практично не бачать і не відчують своєї ролі і своїх можливостей;
- третя, яка тісно пов’язана з другою, - безвідповідальність влади за результати діяльності [21]

В таких умовах прогрес або регрес окремих підприємств, галузей і цілих регіонів майже цілком залежить від особистих якостей керівників, перш за все моральних.

Загальновідомо, якщо ділом опікується справжній хазяїн, той хто дбає не тільки про власну кишеню, а насамперед про реальний розвиток дорученої йому справи, тоді і з’являються реальні результати. І так само, якщо з’являється той (або ті), хто дбає тільки про власний зиск і як безліч ненаситних хробаків впиваються в живе підприємство, або сферу управління, висотуючи їхні ресурси і сили, а там, хоч трава не росте, то дійсно, після таких хазяїв “трава не росте”. Гине і деградує те, що мало б процвітати, підточується віра у справедливість у людей, які відважуються протистояти таким управлінцями, бо методи тиску у них, як правило, найбрудніші.

Єдина протидія проти зловживання керівним становищем, а також проти його особливо небезпечної для суспільства форми – зловмисно недбалого керівництва, є відповідальність керівників всіх рівнів, від керівників державних і комунальних підприємств до керівників органів

місцевого самоврядування і державного управління за результати діяльності - відповідальність перед громадою, громадськістю, яка можлива тільки за умов поінформованості громадськості відносно всіх аспектів діяльності влади. Причому, система інформування повинна бути індиферентною до суб'єктів інформування і мати "запас міцності", тобто не залежати від доброї або недоброї волі конкретних посадових осіб.

Органи місцевого самоврядування в Україні, як місцеві так і районні, ще не дуже нагадують місце де пересічний представник громади може отримати вичерпну відповідь, чим же займаються обрані ним депутати, які плани та результати діяльності виконавчих органів рад, які адміністративні послуги надають структурні підрозділи виконкомів, або яким чином і куди звертатись з громадськими ініціативами. Але не можна не побачити реальну зацікавленість представників влади у взаємному діалозі з громадськістю.

Влада шукає і ініціює дії, які повинні стати каталізаторами розвитку нашого міста, допомогти залучити до нього інтелектуальний потенціал громади, привернути інвестиції та сприяти впровадженню інновацій.

В умовах розбудови нових механізмів взаємодії Влада – Громада, в тому числі інформаційних, важливо провести *аналітичні дослідження, розробити теоретичні засади оптимальності різних механізмів, вислухати думку експертів та громадськості*. Саме цим завданням присвячено дане дослідження. Виконавці мали надію, що рекомендації та висновки, які викладено в цьому дослідженні послугують для прийняття реальних рішень органами місцевого самоврядування та більшому розумінню між владою та громадою.

Успіх реформ, які запроваджуються в Україні, швидкість темпів переходу до нової, більш досконалої моделі організації усіх сфер суспільно-політичного та соціально-економічного життя в ній, здійснення процесів реформування місцевого самоврядування, децентралізації, деконцентрації, вирішення всіх питань місцевого значення та забезпечення суттєвого

підвищення рівня життя громадян значною мірою залежить від ефективної взаємодії між представницькою та виконавчою гілками влади.

Причинами, які на сучасному етапі заважають ефективній взаємодії органів місцевого самоврядування і органів державної влади, перш за все є: нечітке розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, неефективний механізм їх взаємодії, відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами місцевого самоврядування різного рівня. Саме тому проблема вдосконалення взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування є *досить актуальною і безпосередньо пов'язаною з системними реформами та трансформаційними процесами, що відбуваються в державі.*

Особливої актуальності питання набувають у контексті аналізу діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Будучи максимально наближеними до населення, вони краще за інші органи публічної влади обізнані з потребами людей та, відповідно, краще за інших спроможні їх задовольнити. Саме ці органи влади найбільше впливають на забезпечення відповідних умов для покращення якості життя людей але, в той же час, вони є найменш ресурсно забезпеченими для виконання своїх повноважень. Разом з тим, представницькі органи місцевого самоврядування формуються через механізм виборів, що робить їх більш залежними від мешканців, а тому більш вмотивованими до реального покращення життя громадян.

Внаслідок цього, роль представницьких органів місцевого самоврядування в організації життя суспільства є винятково важливою. Відповідно, організаційне забезпечення діяльності представницького органу місцевого самоврядування в Україні потребує оптимізації функціонування, пошуку нових форм та методів роботи, запровадження нових норм та стандартів діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблеми взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування аналізуються в працях цілого ряду відомих українських вчених і практиків: В. Бакуменка, В. Кампо, В. Карпенко, А. Крусян, П. Надолішнього, Н. Нижник, А. Толстоухова та ін.

Проте серед невирішених повністю частин загальної проблеми залишається відсутність єдності підходів щодо вирішення проблеми законодавчого та функціонального забезпечення взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Стан наукової розробки проблеми. Питанням удосконалення взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади присвячено чимало наукових праць. Демократичні перетворення у цій сфері, як одна з форм реалізації волевиявлення населення, привертає все більшу увагу дослідників. Розробкою цієї проблематики в Україні активно займаються такі дослідники, як М. Клепацький, Р. Кобець, В. Комов, Д. Кольцова, В. Кравченко, Л. Лановюк, В. Лісовик, А. Матвієнко, О. Молодцов, М. Підмогильний, М. Пітцик та ін. Зокрема, питання зростання ролі територіальних громад у вирішенні місцевих справ обґрунтовують у наукових працях В. Бабаєв, О. Батанов, Л. Беззубко, Е. Горян, Д. Кольцова, Г. Музиченко, Л. Савченко, В. Сидоренко та ін., а шляхи підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, у т.ч. й на основі використання зарубіжного досвіду, – А. Гошко, В. Дзюндзюк, В. Корженко, В. Луговий, В. Мамонова, Н. Мельтюхова, Н. Миронова, Ю. Чернецький, Ю. Шаров та ін.

Серед зарубіжних дослідників моделей діяльності публічних органів влади слід відзначити таких авторів, як Д. Бітон, Дж. Боукерт, Дж. Кларк, К. Полліт, С. Роджерс, М. Сандьєр, К. Томкінс, К. Талбот, Б. Хадсон, М. Хольцер, К. Худ та ін.

Вивченню безпосередньо закордонного досвіду реформування місцевого самоврядування та його використання на пострадянському

просторі присвячено праці таких українських і російських вчених, як Р. Бабун, М. Баглай, В. Бойцов, Т. Васильєва, С. Вобленко, В. Єршов, І. Козюра, О. Лебединська, Є. Морозова, Л. Парфьонова, І. Соколова, І. Соскін, А. Ткачук, І. Черник, В. Чиркін, О. Яцунська та ін.

Українська наука і практика державного управління приділяє велику увагу різним аспектам роботи органів місцевого самоврядування. Серед вітчизняних вчених, які зробили значний внесок у дослідження питань становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування, можна назвати В. Бабаєва, В. Борденюка, В. Григор'єву, Н. Діденко, М. Долішнього, В. Куйбіду, Ю. Куца, В. Мамонову, М. Пухтинського, С. Саханенка, Ю. Шарова та ін.

Проблематиці розвитку недержавних організацій, органів самоорганізації населення та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування, в тому числі і в справі захисту соціальних прав громадян, присвячено публікації О. Бабінової, О. Батанова, О. Берданової, С. Болдирєва, В. Бульби, З. Вайсман, С. Горбунової-Рубан, І. Дробота, О. Здіорук, Ю. Краснова, А. Крупника, Ю. Куценко, О. Орловського, Н. Пеліванової, А. Тамма, О. Тинкованта ін. Значний внесок в розробку даної тематики зробили і російські науковці, зокрема: І. Мерсіянова, Н. Мішина, Т. Сидоріна.

Значну частину емпіричного матеріалу для аналізу діяльності органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціальних прав громадян складають результати соціологічних досліджень та статистичних обстежень, що проводилися Українським інститутом соціальних досліджень, Центром ім. Разумкова, Київським інститутом проблем управління ім. Горшеніна, Інститутом соціології НАН України, Державним комітетом статистики України. Джерелом для розуміння розвитку місцевого самоврядування та його динаміки в Україні стали щорічні аналітичні доповіді Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України [1].

Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджень проблем місцевого самоврядування, більшості наукових праць бракує комплексного аналізу участі громадян у місцевому управлінні, пропозицій щодо адаптації механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування і населення до умов вітчизняного соціально-політичного простору, що також актуалізує обрану тему дослідження.

Мета роботи: визначити особливості реалізації реформи децентралізації в Одеській області.

Виходячи з поставленої мети можливо сформулювати такі **завдання**:

- розглянути місцеве самоврядування як об'єкт соціологічного дослідження
- дослідити моделі місцевого самоврядування, Європейські принципи місцевого самоврядування та концепцію “доброго врядування”
- надати характеристику системи місцевого самоврядування та процесу децентралізації в Україні з точки зору соціально-правового аспекту
- визначити можливості застосування метода фокус групового інтерв'ю для дослідження порядку реалізації закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в Одеської області
- проаналізувати результати дослідження «Фактори, що призводять до соціальної напруги та соціальних конфліктів в громадах на півдні Одеської області».

Об'єкт дослідження: громади Одеської області, що об'єднуються.

Предмет дослідження: особливості реформи децентралізації в Одеській області.

Методи дослідження. Виконання роботи базується на застосуванні фундаментальних, загальнонаукових та спеціальних методів наукових досліджень. Також застосовано емпіричний метод фокус-групового дослідження.

Основні поняття

Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Основними її ознаками є спільні територія існування, інтереси у вирішенні питань життєдіяльності, соціальна взаємодія в процесі вирішення цих інтересів, психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою, комунальна власність, сплачування комунальних податків.

Фокусоване групове інтерв'юю - якісний метод дослідження, групове інтерв'ю організоване у вигляді розмови кількох респондентів, зазвичай 8-12 осіб, на задану інтерв'юером-модератором тему. На відміну від класичних інтерв'ю комунікація відбувається переважно між самими респондентами, а модератор лише направляє розмову в потрібне русло.

ВИСНОВКИ

Трансформація форм організації місцевого життя на засадах ефективного місцевого самоврядування є одним з найважливіших напрямків державного будівництва в Україні. Місцеве самоврядування можна розглядати як комплексну галузь, що представляє собою сукупність правових норм і дій, які виникають в процесі організації місцевого життя, а також у процесі реалізації окремих державних повноважень, якими наділяються органи місцевого самоврядування.

Для сучасної держави невід'ємним є наявність інституту місцевого самоврядування, тобто такої системи організації влади на місцях, за якої місцеві громади мають реальну можливість через створені ними структури самостійно, незалежно від держави і її інституцій розв'язувати місцеві проблеми, питання, що стосуються організації життєдіяльності будь-якої територіальної одиниці. Світовий досвід доводить, що місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства. В умовах проведення в Україні адміністративної реформи особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності діяльності інституту місцевого самоврядування, зокрема удосконалення методів, процедур та технологій забезпечення соціальних прав громадян. Саме соціальна складова в діяльності органів місцевого самоврядування є домінуючою, адже більшість своїх потреб і запитів громадяни задовольняють через інститут місцевого самоврядування.

Відповідно до мети роботи було здійснено наступні завдання:

- розглянути місцеве самоврядування як об'єкт соціологічного дослідження
- досліджено моделі місцевого самоврядування, Європейські принципи місцевого самоврядування та концепцію “доброго врядування”
- надано характеристику системи місцевого самоврядування та процесу децентралізації в Україні з точки зору соціально-правового аспекту

- визначено можливості застосування метода фокус групового інтерв'ю для дослідження порядку реалізації закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в Одеської області

- проаналізовано результати дослідження «Фактори, що призводять до соціальної напруги та соціальних конфліктів в громадах на півдні Одеської області».

Місцеве самоврядування є важливою складовою формування і розвитку громадянського суспільства і водночас формою політичної самоорганізації місцевих громад. Саме завдяки місцевому самоврядуванню громадянин отримує можливість реалізовувати свої можливості щодо участі в удосконаленні владних відносин, прийнятті суспільно значущих рішень, розв'язанні нагальних проблем місцевого значення. Головне соціальне призначення місцевого самоврядування – гармонізація прав і свобод людини та громадянина з інтересами держави і суспільства, забезпечення такого розвитку територіальної громади, за якого кожен з її членів мав би широкі можливості для самореалізації, задоволення своїх життєвих потреб.

Основними викликами місцевому самоврядуванню у сучасних умовах виступають: процеси глобалізації; необхідність забезпечення інтегрованого управління територіями; зростання економічної самостійності суб'єктів підприємницької діяльності; підвищення мобільності робочої сили; демографічні зміни.

Задекларованими принципами місцевого самоврядування в Україні є народовладдя, гласність, підзвітність, відповідальність його органів та посадових осіб перед територіальними громадами. Зазначене дозволяє стверджувати, що громадяни України мають незаперечне право на здійснення місцевого управління та участь у вирішенні місцевих проблем, що цілком відповідає принципам партисипативної демократії.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» розвивається декілька форм безпосередньої участі громади в управлінні територією: органи самоорганізації населення, громадські

слухання, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми. Але усі вони в силу недосконалості чинного законодавства відзначаються низьким рівнем самоорганізації населення, протидією з боку місцевої влади, яка не бажає передавати громаді частину своїх повноважень, не забезпечують повного використання управлінського потенціалу.

В той же час, аналіз закордонного досвіду, зокрема США та країн ЄС переконує в необхідності активного використання принципів партисипативної демократії та споживацької моделі в діяльності місцевих органів влади. Свою реалізацію в Україні вони можуть знайти через запровадження конкретних інституціоналізованих форм управління, серед яких особливе значення має залучення громадян та їх асоціацій, спілок до прийняття управлінських рішень, заохочення громадської ініціативи, забезпечення прозорості в діяльності органів влади, створення сучасних інформаційних систем взаємодії з мешканцями відповідної територіальної громади.

Практично в усіх органах влади існують потужні підрозділи по зв'язках з громадськістю і захисту прав людини, які обслуговують участь різних верств населення у вирішенні справ території, а також забезпечують цілеспрямовану роботу з окремими категоріями громадян. Як показав проведений аналіз, форми залучення громадян до управління справами на місцевому рівні можуть бути різними, але результат має бути єдиним – підвищення ефективності процесу управління територією, забезпечення його прозорості й прогнозованості. Органи місцевого самоврядування у своїй роботі повинні враховувати потреби і запити населення, що потребує ретельного вивчення громадської думки й удосконалення прийняття оптимальних рішень.

З'ясовано, що законодавство більшості західних країн чітко прописує рівень компетенції різних управлінських структур у питаннях вирішення актуальних місцевих проблем. Відповідні статuti територіальних громад

зобов'язують місцеву владу постійно радитися з громадянами, не допускаючи нехтування їхніми інтересами.

Процес територіального об'єднання громад на нинішньому етапі впровадження реформи децентралізації влади в Одеській області викликає тривожні очікування представників громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році / [Електронний ресурс] - <http://www.niss.gov.ua/>
2. Бахматова І., Білий Д., Богренцова Н. Влада та громада: прозорість відносин (результат моніторингу висвітлення діяльності органів влади в ЗМІ та громадського обговорення проблем влади та громад). - Херсон: МПП "Штрих", 2003. - 68 с.
3. Белановский С.А. МЕТОД ФОКУС-ГРУПП. - М.: Издательство Магистр, 1996. - 272 с.
4. Белановский С.А. Методика и техника фокусированного интервью. М.: Наука, 1993.
5. Біла книга. Європейське врядування. Комісія Європейських Співтовариств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://upi.org.ua/load/4-1-0-113>
6. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія / В. І. Борденюк. – К. : Парлам. вид-во, 2007. – 576 с.
7. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юстініан, 2007. – 287 с.
8. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати соціологічного дослідження серед жителів територіальних громад, які пройшли процес об'єднання у 2015-2016 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/387/2019_03_otg_ukr.pdf
9. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади:

документ Ради Європи від 16 листоп. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_946/print1360689270650552

10. Єрмакова Л.І. та ін Еволюція теорії та досвід ефективного управління за кордоном .- М.: Світ 2004

11. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ ; Вид-во “Фенікс”, 2010. – 400 с.

12. Загальнонаціональне опитування населення України було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з фірмою «Ukrainian sociology service» з 18 по 27 вересня 2011 р. «Чи зможе громадянське суспільство вплинути на українську політику?» [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://dif.org.ua/ua/polls/2011-year/chi-zmozhe-gromadjanske-suspilstvo-vplnuti-na-ukrainsku-politiku_.htm

13. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” / <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>

14. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” / <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

15. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Социология экономической жизни: Очерки теории. - Новосибирск, 1991.с. 32-35

16. Куйбіда В. С. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах / В. С. Куйбіда, В. В. Толкованов // Зб. наук.-аналіт. та навч.-метод. матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні. – К. : ТОВ “Поліграфічний Центр “Крамар”, 2010. – 258 с.

17. Мамонова В. В. Система місцевого самоврядування / В. В. Мамонова // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 5. – 2011. – С. 342–344.

18. Мамонова В. Концепція “Good governance” в Україні: особливості механізму виконання завдань” / В. Мамонова, І. Вишлова-Пилєва // Зб. наук.

пр. Донец. держ. ун-ту упр. – Донецьк : “Державне управління”, 2011. – Вип. 194. – Т. XII.

19. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. – 128 с.

20. Пахолок В. М. Місцеве самоврядування у централізованій унітарній державі (на прикладі Франції) / В. М. Пахолок // Держава і право : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 47. – С. 716–721.

21. Парфьонова Н. Інформаційна взаємодія органів місцевого самоврядування м. Херсона та громади. Сучасний стан та перспективи. Аналітичне дослідження. / [Електронний ресурс] - http://www.hgi.org.ua/inf_vz_vig.htm#r69

22. Правознавство: Підручник /Авт. кол.: Демський С.Є., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кола) та інші; За ред. Копейчикова В.В. - 6-е вид., стер. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 736 с.

23. Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями : Постанова Верховної Ради України від 14 лип. 1993 р. № 3384-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 36. – Ст. 370.

24. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 лип. 1997 р. № 452/97-ВР // Голос України. – 1997. – 19 лип.

25. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. 333-р // Уряд. кур'єр. – 2014. – № 67. – 11 квіт.

26. Сало І. С. Асоціації органів місцевого самоврядування в системі узгодження інте-ресів на національному, регіональному та локальному

рівнях / І. С. Сало. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.

27. Соколова Е.Т. Проективные методы исследования личности. М.: МГУ, 1980.

28. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Методология и методы социологических исследований: Учебное пособие, - К.: МАУП, 2000. - 304 с.

29. Толкованов В. В. Діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження інновацій-них інструментів розвитку місцевого самоврядування / В. В. Толкованов // Право та державне управління : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2011. – № 4. – С. 185–191.

30. Толкованов В. В. Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні / В. В. Толкованов. – К. : Центр досліджень питань місцевого і регіонального розвитку та сприяння адміністративній реформі, 2007. – 349 с.

31. Щебетун І.С. Модель місцевого самоврядування: поняття, взаємозв'язок з концепцією та системою місцевого самоврядування / http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pchdu_2013_1_12.pdf

32. Яковенко Л.Б. Організація тренінгової роботи у фокус-групах / www.kspu.edu/FileDownload.ashx/Яковенко%20Л.doc

33. World Bank, Managing Development [Electronic resource] / The Governanc Dimension. – Washington D. C. – 1991. – Режим доступу : <http://www.wds.worldbank.org>

34. United Nations Development Programme in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.undp.org.ua

35. Good Governance Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goodgovernanceguide.org.ua>

36. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/strategy_innovation/